

❖ An Lúibín ❖

14 Meitheamh 2004

Nuachtlitir Choicísiúil

D-LÁ

Thousands of Irish fought in the British armed forces in the Second World War; many of them, along with 3,000 Australians, played a part in the landings at Normandy.

Is gearr ó bhí D-Lá á chomóradh, agus scannáin fhaisnéise ina thaobh ar an teilifís anseo. Bhí timpeall 150,000 fear páirteach san eachtra, agus trí mhíle Astrálach ina measc (in Aerfhórsa na Breataine a bhí mórán acu); bhí neart Éireannach ann freisin, agus bhí cuid den mhéid a mhair le fáil ag an gcomóradh sa Fhrainc leis an Uachtarán.

San Astráil níl drogall ar dhaoine cogadh ar bith a bhain linn a chomóradh, luath nó mall: tá Gallipoli againn mar bhunchloch an náisiúin (más áil leat é sin a chreidiúint), agus táimid ag maíomh as gaiscíocht ár saighdiúirí ón 19ú haois i leith. Tá bláth nua tagtha ar Lá Anzac mar lá bróin agus mórtais. Dearnadh eile atá ag na hÉireannaigh i leith an Dara Cogaidh Domhanda go háirithe. Is ait an scéal é, agus timpeall tríocha míle Éireannach i bhfórsaí armtha na Breataine ar feadh an chogaidh, na mílte duine eile ag obair sa Bhreatain féin, agus lucht faire cósta na Éireann agus lucht faisnéise na Breataine ag obair as lámha a chéile – rún nár ligeadh leis an bpobal ag an am. Bhí cuimhne mhaith ag daoine fós ar ré na nDúchrónach, agus bhí an Rialtas ar a sheacht ndícheall ag iarraidh cuma na neodracht a choinneáil ar an tír. Bhí an tArm faoi réir chun dul ag troid leis na Briotanaigh dá bhféachfaidís leis na cuanta a ghabháil, agus bhí a fhios ag Dev go gcaithfeadh sé dul chun cainte leis na Gearmánaigh má bhí an bua acu. Is beag trácht a rinneadh thar na hÉireannaigh a bhí ag troid thar lear, agus is beag trácht a dhéantar anois féin. Ní dona an rud é an ghnáthchaint ghaisciúil a sheachaint, ach b'fhéidir gur mithid moladh agus aitheantas éigin a thabhairt do na hÉireannaigh úd a sheas an fód in aghaidh Hitler.

Gaeilge na scoile

Languages are being dropped from Australian school curriculums and others introduced. What opportunities does this offer for Irish?

Tá seacht dteanga is dhá fhichid á múineadh i scoileanna Victoria; ach tá cúig cinn acu le baint den churaclam. Beangáilis, Seicis, Laitvis, Liotuáinis agus Slóivéinis atá i gceist, agus bainfeadh iad de churaclam na Stát eile freisin. Is é an chúis atá leis ná nach raibh cúig daltaí déag cláraithe iontu le trí bliana as éadan. (Níl ach trí daltaí déag ag déanamh Laitvise i mbliana.)

Teangacha nach bhfuil mórán daltaí cláraithe iontu meastar iad go náisiúnta, agus téann na Stáit i gcomhair lena chéile chun scrúdaithe agus curaclaim a dhéanamh. Lasmuigh den chúigear atá le ligean ar lár, tá sé teangacha is fiche á meas ar an dóigh seo. Dúirt ceannaire Údarás Curaclaim agus Meastacháin Victoria go bhféadfaí na teangacha a cailleadh a thabhairt ar ais dá mbeadh súil le breis daoine a chlárú iontu. Idir an dá linn, tá teangacha nua le tabhairt isteach: Bosnais, sean-Eabhrais, Giúdais agus Punjabais.

Ní mó ná sásta atá lucht labhartha na dteangacha cailte leis an gcinneadh, agus tá a gcuid ionadaithe ag brath ar rud éigin a dhéanamh ina thaobh. Ach tá dlúthbhaint ag na hathruithe leis an athrú a tháinig ar chomhdhéanamh an daonra i gcoitinne leis an aimsir: lagú na mionphobal Eorpach a tháinig isteach ó na tíortha Baltacha tar éis an Dara Cogadh Domhanda, mar shampla, agus treisiú pobal eile. Is iad na teangacha céanna atá i mbaol ar SBS, agus beidh sé deacair acu teacht slán mura soláthraítear minicíocht bhreise – rud a chuideodh go mór le craoltóireacht na Gaeilge freisin.

Baineann an scéal seo le múineadh na Gaeilge anseo agus leis an mbealach arbh fhéidir cuid den churaclam náisiúnta a dhéanamh di sna scoileanna. Díol spéise é an borradh a tháinig faoin nGiúdais, teanga an-suimiúil a bhí i mbéala báis ach a bhfuil roinnt díograiseoirí ag neartú léi le tamall. Nár bhféidir cúig dhalta dhéag a fháil ar fud na hAstráile a bheadh toilteanach Gaeilge a dhéanamh? Is beag an líon daoine é, agus d'éistfeadh an tÚdarás le cás réasúnta. Ach bheadh orainn na daltaí (agus na tuismitheoirí) a fháil chuige, gan trácht ar na múinteoirí. Coiste a chur ar bun an ghnáthfhuascailt ar fhadhbanna den saghas seo, agus b'fhéidir gurbh fhiú do Chumann Gaeilge na hAstráile machnamh a dhéanamh ar an gceist.

Popcheol

Plans renewed for pop broadcasting in Irish.

Is fada an tAire Éamon Ó Cuív ag smaoineamh ar phopcheol a chur á chraoladh as Gaeilge, rud a mheallfadh an óige, más fíor. Dealraíonn sé, áfach, nach bhfuil an t-airgead ag RTÉ ná ag Raidió na Gaeltachta chun é a dhéanamh. Tá Coimisiún Craolacháin na hÉireann chun suirbhé a dhéanamh féachaint cén ráchairt a bheadh air. Measann an tAire nach mbeadh suim ag comhlacht tráchtála ann, agus an ceart aige, gan amhras; b'fhearr leis eagraíocht a bheith ann a sholáthródh popcheol trí Ghaeilge do stáisiúin áitiúla. Ós rud é gur beag ceol den saghas sin a fáisceadh as saol na Gaeilge go dtí seo, is dócha gur popchabaireacht atá i gceist – caint a bheadh ina cheangal idir amhráin Bhéarla.

Cúrsa iarchéime

The Official Languages Act now has academic support: a Diploma for bilingual graduates.

Tá rian Acht na dTeangacha Oifigiúla ar chúrsaí léinn anois: ó Dheireadh Fómhair beidh na chéad mhic léinn i mbun cúrsa Teastas/Diplóma do Chéimithe/MA sa Chleachtas Dátheangach. FIONTAR a bheidh á reachtáil ag Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath. Cuidíonn FIONTAR le hoideachas fiontraíochta a sholáthar trí mheán na Gaeilge. Tá ar chomhlachtaí poiblí cur go mór le seirbhísí Gaeilge anois de réir dlí, agus beidh tóir ar dhaoine cáilithe, mar ní mór tuarascálacha bliantúla agus cáipéisí tábhachtacha a fhoilsiú sa dá theanga.

Coimisinéirí Teanga na hÉireann agus Cheanada (Seán Ó Cuirreáin agus an Dr Dyane Adam) a sheol an cúrsa nua, agus chuir an Dr Adam treise ar a thábhachtaí a bhí sé oiliúint a thabhairt do státseirbhísigh ar riachtanais an Achta agus ar bhunphrionsabail chothromromaíocht teangacha.

Suímh a bhaineann leis an scéal:

www.dcu.ie/fiontar

www.pobail.ie/en/IrishLanguage/OfficialLanguagesAct2003/Legislation/

An Gaeilge agus an cló

Little was printed in Irish in the 18th century and even less in the 19th, until the foundation of the Gaelic League; but that little was often in great demand.

Ó thús an 18ú haois go deireadh an 19ú haois is beag leabhar Gaeilge a cuireadh i gcló, cé go raibh na lámhscríbhinní á scríobh, á gcóipeáil agus á léamh go tiubh. Sa bhliain 1735 d'fhoilsigh Séamas Ó Gallchobhair, easpag Ráth Bhoth, cnuasach seanmóirí a bhí scríofa (mar a dúirt sé sa réamhrá Béarla) 'in an easy and familiar style'. Bhí an-ráchairt orthu, agus clóbhuailleadh a lán eagrán díobh dá bharr. Is dócha gurbh aistriúcháin cuid acu ó ábhar deabhóideach i Spáinnis, i bhFraincis nó i Laidin a dhéanadh sagairt a smuigleáil isteach agus iad ag fillleadh ar Éirinn ón Mór-roinn. Chuir Ó Gallchobhair blas dúchasach orthu, agus níor leasc leis focail a tógadh ó Bhéarla a úsáid, focail 'which practice and daily conversation have intermixed with our language'. Ní i gcló Gaelach a cuireadh *Sixteen Irish sermons* ach i gcló Rómhánach den saghas ba choitianta ag an am, agus is léir nár dheacair leis an bpobal é. Bhí idir

Leabhar is fiú a léamh: *Traidisiún Liteartha na nGael* le J.E. Caerwyn Williams & Máirín Ní Mhuiríosa, An Clóchomhar Tta, BÁC, 1979.

Bloom and Joyce: 16 Meitheamh 1904

Bloomsday comes round each year, with readings from Ulysses. Below, a fragment in translation.

De ghnáth seachnaíonn *An Lúibín Lá Bhlúim* mar a sheachnaíonn sé Lá 'le Pádraig, cé nach le dímheas ar Joyce é. Tá *Uiliséas* ann, agus is maith ann é. Deirtear gur fusa é a mholadh ná a léamh, agus is iomaí duine a chúlaigh roimhe. Fanann Leopold Bloom againn, áfach, más olc maith linn é: fear a thaispeánann an chuid is uaisle agus is suaraí dá chathair dúinn le hinsint bhlasta atá idir bhriste agus líofa. Seo cuid de thíos mar shampla – leagan neamhúdaraithé Gaeilge. (Baineadh an sliocht as *Ulysses*, Penguin Books in association with The Bodley Head, eagrán 1960, l. 165-166.) Tá Bloom tar éis bean a fheiceáil ag teacht ó theach itheacháin feoilséantach.

Tá a stocáí scaoilte faoina rúitíní. Is fuath liom sin: rud chomh míchuibhiúil leis. An dream liteartha neamhshaoilta seo tá siad - aislingeach néaltach siombalach. Aestéití iad. A leithéid sin de bhia a fheiceann tú ba bheag an t-ionadh dá ba í ba chúis leis na tonnta inchinne sin na cinn fhileata. Mar shampla duine de na píléirí úd atá ag cur allas stobhaigh Ghaelaigh trína léinte: rachadh sé díot líne filíochta a fháscadh as. Dheamhan a fhios aige cad is filíocht ann fiú. Ní mór duit fonn áirithe a bheith ort.

Chuaigh sé trasna ag cúinne shráid Nassau gur sheas os comhair fhuinneog Yeates & a Mhac, ag cur praghas ar na cianghloiní. Nó an seasfaidh mé istigh ag seanHarris ag déanamh dreas cainte le Sinclair óg? Fear múinte. É ag ithe a lóin is dócha. Caithfidh mé na seanspeaclaí sin liom a chur á ndeisiú.. Lionsaí Goertz, sé ghiné. Na Gearmánaigh ag dul chun cinn i chuile áit.. Ag díol go saor chun gnó a ghabháil. Tairiscintí an-ísle. B'fhéidir go dtiocfainn trasna ar rud éigin in oifig iarnróid na mbeart caillte. Cúis iontais é an méid a fhágann daoine ina ndiaidh i dtraenacha agus i seomraí cotaí. Cad air a mbíonn siad ag smaoineamh? Mná freisin. Dochreidte. Anuraidh ag dul go hInis dom bhí orm breith ar mhála na hiníne feirmeora úd agus é a shíneadh chuici ag gabhal Luimnigh. Cailltear airgead freisin. Tá uaireadóir beag in airde ar dhíon an bhainc chun na speaclaí sin a thástáil.

Tháinig mogaill a súl anuas ar chiumhais íochtair a inteachán. Ní fheicim é. Má shamhlaíonn tú go bhfuil sé ann is beag nach bhféadann tú é a fheiceáil. Ní fheicim é.

D'iompaigh sé gur sheas sé idir na scáthbhrait agus gur shín sé uaidh a lámh dheas i dtreo na gréine. Is minic ab áil liom é sin a dhéanamh. Sea: go hiomlán. Chealaigh barr a lúidín diosca na gréine. Caithfidh sé gurb é an fócas é a dtrasnaíonn na gathanna a chéile. An-suimiúil. Bhí an-trácht ar na baill ghréine sin nuair a bhíomar i sráid Lombard thiar. Pléascanna móra iad. Urú iomlán gréine a bheas ann i mbliana: am éigin san Fhómhar.

Colin Ryan
colger@melbpc.org.au